

University of Groningen

Geestelijke lenigheid. De relatie tussen literatuur en natuurwetenschap in het werk van Frederik van Eeden en Felix Ortt, 1880-1930

Vermeer, Leonieke

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2010

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Vermeer, L. (2010). *Geestelijke lenigheid. De relatie tussen literatuur en natuurwetenschap in het werk van Frederik van Eeden en Felix Ortt, 1880-1930*. s.n.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Geestelijke lenigheid

ISBN: 978-90-367-4172-9 (gedrukte versie)
ISBN: 978-90-367-4173-6 (elektronische versie)

Omslagontwerp: Marleen Schippers
Drukwerk: Grafimedia, Groningen

RIJKSUNIVERSITEIT GRONINGEN

Geestelijke lenigheid

De relatie tussen literatuur en natuurwetenschap
in het werk van Frederik van Eeden en Felix Ort,
1880-1930

Proefschrift

ter verkrijging van het doctoraat in de
Letteren
aan de Rijksuniversiteit Groningen
op gezag van de
Rector Magnificus, dr. F. Zwarts,
in het openbaar te verdedigen op
donderdag 21 januari 2010
om 16.15 uur

door

Leonieke Karin Vermeer

geboren op 8 juli 1975
te Utrecht

Promotores:

Prof. dr. M.G. Kemperink
Prof. dr. G.J. Dorleijn
Prof. dr. R. Grüttemeier

Beoordelingscommissie:

Prof. dr. K. van Berkel
Prof. dr. F. van Lunteren
Prof. dr. B. Peperkamp

Inhoud

Inhoud	5
Woord vooraf	8
Hoofdstuk 1. Inleiding	10
1.1 Van ‘twee culturen’ tot ‘culturele wending’	13
1.2 Theorie en methodologie	17
Discours	19
Kennis	23
1.3 De auteurs	29
1.4 Het corpus	34
1.5 Probleemstelling en opzet	36
Hoofdstuk 2. ‘Toch wint de zachte liefde veld’	
De literaire verwerking van de evolutieleer	38
Darwins evolutietheorie als gedeeld discours	39
Darwinisme onder vuur	44
2.1 Van mens tot engel	50
Stijging	51
De soort vergeet niets	58
De wet van de liefde	63
2.2 ‘De universele verwantschap’	70
Het dierlijke in de mens	70
Het menselijke in het dier	73
Elitarisme	76
2.3 Degeneratie en regeneratie	79
De drie volksziekten	83
Diagnose en geneesmiddel	86
Conclusie	90

Hoofdstuk 3. ‘Verteedring in de Wereldziel’	
De literaire verwerking van de thermodynamica	93
‘Sagen der Menschheit und Ahnungen dichterischer Phantasie’	98
3.1 De natuur is eeuwig en streeft naar evenwicht	102
3.2 Vernietiging is verzinsel	106
Het ‘vurig zonlijf’	111
3.3 De mens is geen machine	113
Mechanisme en vitalisme	116
‘Zonlichtvoeding’	125
Een ordenend beginsel	126
3.4 Wonderen bestaan	131
Ortts determinisme	133
Van Eedens indeterminisme	135
Conclusie	137
Hoofdstuk 4. ‘Het rijk van de zuivere gedachte’	
De literaire verwerking van de wiskunde	141
Paradijselijke vrijheid en grondslagenonderzoek	143
4.1 De wiskunde als het ware, het schone en het goede	147
De hogere wereld	147
De zuivere wereld	149
De betere wereld	153
Wiskunde en wetenschap als gebouw	158
4.2 De vierde dimensie	160
Het ‘eeuwige Nu’	167
De superkosmos	175
4.3 Zelfs wiskunde is niet zeker	179
Twijfelchaos	180
Wiskunst	186
Conclusie	187

Hoofdstuk 5. Geestelijke zwervers in het tijdperk van de specialist	191
5.1 De opvattingen van Frederik van Eeden en Felix Ortt over literatuur	193
‘Kunst om de kunst’?	193
‘Kunst om de kunst’ – en de wetenschap?	197
Geestelijke zwerverslevens	201
5.2 Receptie. ‘Schoonheids-emotie’ of ‘als kunst aangeklede wetenschap’?	206
Felix Ortt, Naar het groote licht en de Felicia-trilogie	207
Frederik van Eeden, Het lied van schijn en wezen I en II	208
Frederik van Eeden, Van de koele meren des doods	212
Conclusie: letterheren of moderne intellectuelen?	217
Hoofdstuk 6. Slotbeschouwing	221
6.1 Aard en functie: hetzelfde op verschillende manieren zeggen	221
De ideologische functie: de boodschap van een ‘blijde wereld’	222
Tegenstrijdigheden en tegenstellingen	225
Geestelijke lenigheid en de ‘nomadische’ wetenschap	226
Binnen en buiten de tekst	228
6.2 Moderniteit als zoektocht	229
English summary	232
Bibliografie	235
Personenregister	258